

Zinātnes Vestnesis

LATVIJAS ZINĀTŅU AKADEMIJAS UN LATVIJAS ZINĀTŅIEKU SAVIENĪBAS BILETENS

IZNAK KOPŠ 1989. GADA SEPTEMBRA

ISSN 0236—4115

1990. GADA SEPTEMBRIS NR. 9 (11)

Mārtiņš Beķers, akadēmiķis

LATVIJAS BIOTEHNOLOGI UZŅEMTI EIROPAS BIOTEHNOLOGU FEDERĀCIJĀ

Pēc mūsu gadsimta otrās puses liela-jiem atklājumiem bioloģijā, pēc molekularās bioloģijas izveidošanās un īpaši pēc tam, kad kļuva iespējams manipulēt ar ģenētisko materiālu un mērķtiecīgi pārveidot ģenomu un šūnu, biotehnoloģija izveidojās kā integrēta zinātne, kuras uzdevums ir pētīt metodes, kā ar bioloģiskiem aģentiem (ar šūnām vai to komponentiem) vadāmos apstākļos iegūt cilvēkam nepieciešamas vielas un produktus. Ar biotehnoloģiskām metodēm mūsu dienās iegūst daudzus medikamentus un reagentus, pārtikas un lopbarības produktus, preparātus lauksaimniecībai un rūpniecībai; biotehnoloģiju izmanto vides aizsardzībā, pat enerģētikā un citās nozarēs. Tāpēc daudzās valstīs biotehnoloģija ir izvirzīta par prioritāru zinātņu, izveidotas nacionālās biotehnoloģijas pētījumu programmas. Biotehnoloģijai veltīti daudzi žurnāli un monogrāfijas. Ik gadu notiek vieteja rakstura, reģionāli un kontinentāli biotehnoloģijas speciālistu simpoziji, konferences un kongresi. Eiropā izveidota Biotehnoloģijas federācija (European Federation of Biotechnology), kas apvieno faktiski visu valstu biotehnologus (izņemot PSRS un dažas citas sociālistiskās valstis). Ik pēc trim gadiem federācija rīko kongresus. Kārtējais (piektais) Eiropas biotehnologu kongress notika šā gada 8.—13. jūlijā Kopenhāgenā. Šā kongresa laikā asociācijas vadība izskatīja arī organizatoriskus jautājumus, arī mūsu republikas starpnozaru zinātniski tehniskā kompleksa «Latvijas biotehnoloģija» iesniegumu par iestāšanos Eiropas asociācijā. Pirms tam eksperti bija iepazinušies ar «Latvijas biotehnoloģijas» darba virzieniem, pētījumu rezultātiem, speciālistu skaitlisko sastāvu un kompetenci. Tagad esam uzņemti Eiropas biotehnologu asociācijā. Šajā kongresā, pārstāvējot mūsu republiku, saņēmām ekspertu un vadības apsveikumus un novēlējumus Latvijas valstij sadarboties ar citu valstu zinātniekiem un ražotājiem.

Kongresa laikā ieguvām arī informāciju par Dānijas biotehnoloģijas pētījumu centriem un ražošanas uzņēmumiem, par nacionālo biotehnoloģijas pētījumu programmu. Mūsu kaimiņi dāni uzskata, ka biotehnoloģija var daudz ko dot lauksaimniecībai, rūpniecībai, medicīnai, ekoloģijai. Tāpēc 1990. gadā tikai biotehnoloģiskiem pētījumiem no valsts budžeta izdalīti 130 milj. dāņu kronu, t. i., ap 20 milj. dolāru. Ievērojami lielākus pētījumu apjomus nodrošina firmas. Te vietā būtu atzīmēt, ka visa Latvijas Zinātņu akadēmija 1990. g. no budžeta saņēma 19 milj. rubļu. Atcerēsimies, ka Dānijas teritorija aizņem 43 000 km², bet iedzīvotāju skaits ir 5,2 milj. Tātad Dānija ir nedaudz lielāka par Latviju un atrodas līdzīgos ģeogrāfiskos un klimatiskos apstākļos. Valdībai un parlamentam vajadzētu ņemt vērā šīs ļoti attīstītās kaimiņvalsts pieredzi.

Vilhelms Ļuta

EKONOMIKAS ZINĀTNEI JĀPĀRKĀRTOJAS

Pārejas perioda pamatuzdevums Latvijas Republikā ir ekonomiskās patstāvības nodrošināšana, tautas labklājības līmeņa stabilizēšana. Te paveras plašs darbalauks zinātniekiem ekonomistiem. Valsts gaida lietpratīgus speciālistu ieteikumus efektīvam tautsaimniecības problēmu risinājumam. Dīvēl šis pieprasījums paliek neapmierināts.

Republikas ekonomikas institūti un attiecīgas fakultātes augstskolās joprojām balstās uz impērijas iedibinātajiem «drošajiem» demokrātiskā centrālisma principiem, turpina nodarboties ar pētījumiem, kas direktīvu veidā noteikti no «augšas». Tik ļoti pierasts pie šīs aizbildniecības, pie darbošanās tukšgaitā, ka pietrūkst vēlmes uzņemties jebkādu iniciatīvu. Impērisku principu vergi vairs negrib atbrīvoties no dogmatisma važām!

Turpat pusgadsimtu Latvijas ekonomisti goddevīgi republikai pielāgoja Maskavā izstrādātās teorijas, augstskolu studenti dzina galvā centrā akceptētas sociālisma shēmas. Atklātuma trūkums ļāva uzcelt biezu dzelzs aizkaru starp sevi un tā saucamo «buržuāzisko» pasauli.

Nu sākam apjēgt, kas ir kas. Pienācis laiks nostāties uz savām kājām, taču nespējam. Traucē vecais domāšanas veids.

Latvijas Republikai pašlaik ir ļoti nepieciešama patstāvīga, neatkarīga ekonomikas zinātne. (Tas ir viens no priekšnosacījumiem valsts ekonomiskās krīzes pārvarēšanai.) Ekonomikas zinātnei jāizraujas no staļiniskās sociālisma sistēmas žņaugiem, jāatbrīvojas no citas valsts piedēkļa «goda».

Lai sekmētu ekonomikas zinātnes reformu, izveidota starpnozarju komisija. Ko radikālu tā iesaka? Vispirms jāpārtrauc zinātniskās pētniecības plānošana «no augšas». Vairākumā gadījumu ekonomisko pētījumu tematiku varētu noteikt pats pasūtītājs, bet perspektīvo pētījumu virzieni jānosaka pašam institūtam vai mācību iestādei. Proporcijas starp pieprasīto un nepieprasīto zinātnes daļu jāregulē ar valsts budžeta līdzekļu palīdzību.

Zinātniskās pētniecības institūtu un augstāko mācību iestāžu pētījumiem komisija iesaka šādus pamatvirzienus (pētījumu profilus):

— ZA Ekonomikas institūtam — tautsaimniecības struktūrproblēmas, tautsaimniecības funkcionēšanas koncepcijas tirgus ekonomikas apstākļos, uzņēmējdarbības regulēšanas mehānisms, finanšu procesu vispārējie jautājumi;

— Latvijas Tautsaimniecības institūtam — ekonomiskās politikas realizācijas metožu un sviru izstrāde, republikas pārvaldes orgānu struktūras un funkciju pilnveide, vietējās pašpārvaldes pilnveide, reģionālās saimniecības attīstības un regulēšanas mehānisma izstrāde, republikas preču tirgus izveide un aizsardzība, ievaduma un izveduma bilance, iedzīvotāju dzīves līmeņa paaugstināšanas jautājumi;

— Latvijas Agrorūpnieciskā kompleksa zinātniskās pētniecības institūtam — agrārā reforma, jaunu īpašuma un saimniekošanas formu ieviešana, ekonomiskā mehānisma izstrāde darbam tirgus ekonomikas apstākļos, agrorūpnieciskā kompleksa nozaru struktūras un ekonomisko attiecību jautājumi;

— Latvijas Universitātei — naudas apgrozības, finanšu un banku problēmas, sociālās infrastruktūras un reģionālās attīstības jautājumi, demogrāfija;

— Rīgas Tehniskajai universitātei — rūpniecības un celtniecības ekonomika;

— Latvijas Lauksaimniecības akadēmijai — lauksaimniecības ekonomika;

— Latvijas Celtniecības zinātniskās pētniecības un eksperimentālās tehnoloģijas institūtam — Celtniecības ekonomika;

— Rīgas Civilās aviācijas inženieru institūtam — transporta ekonomika;

— Latvijas Darba zinātniskās pētniecības institūtam — darba organizācijas pilnveidošanas jautājumi;

— Latvijas Tirgus pētījumu institūtam — iedzīvotāju pieprasījuma pētīšana un prognozēšana, tirgus konjunktūras vērtēšana;

— PSRS Statistikas institūta Latvijas nodaļai — statistikas metodoloģisko un organizatorisko pamatu izstrādāšana atbilstoši starptautiskajiem standartiem, informācijas sistēmu pilnveidošana.

Ekonomikas zinātnes jaunās koncepcijas izstrāde turpinās. Atšķirībā no agrākajām reformām tagad iecerēts iztikt bez voluntarisma un administratīvajām metodēm. Viss jāizšķir ar līgumattiecībām, ar pieprasījumu un piedāvājumu.

Ekonomikas zinātnes potenciāla saglabāšana, pētniecības iestāžu izdzīvošanas jautājums nu ir jārisina pašiem zinātniekiem. Jācer, ka viņi prātis apliecināt savu varēšanu.

Jānis Asūnietis

KĀ IR AR FILOZOFIJU UN TIESĪBZINĀTNĒM?

ZA Filozofijas un tiesību institūtam turpmāk jāstrādā efektīvāk, atbilstoši jaunajām prasībām, — tāda pārliecība izskanēja kārtējā ZA prezidija sēdē. Runātāji pamatoti kritizēja institūta līdzšinējo darbību, norādīja uz mazspējas cēloņiem. Tiek risināts pārlietu daudz tēmu. Par to izpildi nav kontroles. Nelabojamu ļaunumu nesusi zinātnes politizācija. Institūta zinātnieki savā darbā lielākoties balstījušies uz marksisma dogmām, kuras skeptiski uzņēma tauta. Aizmirsts, ka vienpusība zinātni padara seklu, nepopulāru. Lielākais trūkums ir tas, ka nav apgūta pasaules zinātnes bagātā pieredze.

Pamatoti izvirzījās jautājums par institūta vājo materiālo bāzi. Zinātniekiem nav pieejamas ārvalstīs izdotās grāmatas, bibliotēkas ir pārlietu nabadzīgas. Un ko spēj paveikt, piemēram, sociologs, ja viņam nav pieejams pat kompjūters? Institūta darbinieku algas ir ļoti zemas. Šī iemesla dēļ ir prāva kadru mainība.

Joprojām neviens nav pierādījis filozofu un juristu apvienošanas lietderību. Kāpēc divas pilnīgi atšķirīgas zinātņu nozares salaulātas, mākslīgi savienotas vienā institūtā?

Turpmāk institūta zinātniskais potenciāls jāvirza uz to, lai tas ņemtu daļu Latvijas Republikas mērķu sasniegšanā. Nepieciešams veikt pārprofilēšanu, prioritāro pētniecības tēmu noteikšanu. Zinātnieki jāiesaista līgumdarba attiecībās. Jābūt darba praktiskai ievirzei. Jānodibina sakari ar labākajiem pasaules institūtiem.

Filozofijas un tiesību institūts, kurā strādā daudz augsti kvalificētu erudītu zinātnieku, pēc savām potenciālajām iespējām var ieņemt un tam jāieņem pienācīga vieta Latvijas valsts dzīvē.

LATVIJAS EKSPERIMENTĀLĀS UN KLINISKĀS MEDICĪNAS
INSTITŪTA DARBINIEKU SAPULCES
REZOLŪCIJA

Protestējam pret mūsu institūta pārveides projektiem, kas tiek veikti Latvijas Veselības aizsardzības ministrijas (VAM) sienās, neinformējot par tiem institūta kolektīvu un ignorējot darbinieku viedokli. Demokrā-

tijas un decentralizācijas procesi prasa darba veicēju līdzdalību darba organizācijā, kas līdz šim vēl netiek ievērots VAM zinātnisko iestāžu sistēmā. Prasām, lai jebkuras pārmaiņas zinātniskās pētniecības darba organizācijā Latvijas VAM sistēmā veiktu tikai pēc zinātniskās pētniecības institūtu darbinieku un citu ieinteresēto kolektīvu akcepta.

Zinātniskā darbība ir radošs process, tāpēc tās komandēšana un virzīšana no viena centra nevar dot pozitīvus rezultātus. Zinātnei, tāpat kā kultūrai kopumā, sika reglamentācija un aizbildniecība ir nāvējoša. Pasaules zinātnisko institūtu prakse rāda, ka labākus panākumus pētniecības darbā, izvirzot jaunas idejas, gūst nelieli kolektīvi, kuru darbinieki strādā pie dažādām tēmām. Tāpēc noraidāma plānotā medicīnas zinātnisko iestāžu centralizētas vadības izveidošana.

Mūsu institūta kolektīvs veidojies gadu desmitiem ilgā kopdarbībā, attīstoties sadarbībai un savstarpējai izpratnei starp darbiniekiem, tas ir drošs pamats arī turpmākai kvalitatīvai darbībai. Pēdējos desmit gados institūtā sekmīgi risinātas šādas problēmas: audzēju citoloģiskā diagnostika, pH-diagnostika, kancerogēneses teorija, osteoreceptcija, nervu sistēmas funkcionālo spēju optimizācija, jauni kritēriji uztura produktu novērtēšanā, kā arī vairākas citas. Plānotā mūsu institūta kolektīva sadalīšana starp citām struktūrvienībām nozīmētu krasu zinātniskā darba efektivitātes pazemināšanos. Vislielāko atdevi varam solīt apstākļos, kad mūsu institūts paliek savā līdzšinējā uzbūvē kā atsevišķa administratīva vienība.

Atsevišķa zinātnieka vai kolektīva veikumu vislabāk spēj novērtēt viņa tuvākie kolēģi un citu laboratoriju darbinieki, kas risina šo pašu problēmu. Tāpēc institūtu sekmīgai attīstībai nepieciešams dot tiem pašnoteikšanos plašās robežās. Lēmējorgānam jābūt institūta zinātniskajai padomei.

Mēs nevaram rēķināties ar bagātiem un vēlīgiem sponsoriem. Ja sabiedrība atzīst fundamentālu zinātnisko pētījumu nepieciešamību, tos vajag finansēt no budžeta līdzekļiem. Vēršam uzmanību uz to, ka zinātnisko līdzstrādnieku un laborantu algas ir ļoti zemas: kvalificēti speciālisti ar augstāko izglītību saņem atalgojumu, kas ir stipri zem iztikas minimuma — 125 rbļ. Zinātnes attīstībai nepieciešams algu paaugstinājums tās darbiniekiem.

Rezolūcija pieņemta vienbalsīgi institūta darbinieku sapulcē 1990. g. 27. jūnijā. Sapulcē piedalījās 54 institūta darbinieki, kā arī VAM Medicīnas zinātniskās padomes priekšsēdētāja vietnieks prof. J. Leja.

Sapulces vadītājs, biol. zin. doktors
P. Ozoliņš

Oskars Martinsons

ZINĀTNIKA RAKSTURS CIŅĀ AR LIKTENI

Zinātniskais termins «paleopatoloģija» nav pazīstams daudziem, taču šī zinātnes virziena nozīmīgums par sencilvēku slimībām nav apšaubāms. Pusi no sava mūža paleopatoloģijai veltīja medicīnas zinātņu doktors Vilis Derums.

Viņš izpētījis seno cilvēku slimības, fizisko attīstību un dzīvesveidu, noskaidrojās veselības un tautas dziedniecības līmeni un vēl daudz ko citu.

Mūsu arhīvos nav rakstveida ziņu par senās Baltijas apdzīvotāju fizisko attīstību, kaulu slimībām un reģenerāciju ievainojumu gadījumos, kā arī par tautas dziednieku darbību. Arheologi sniedz materiālās kultūras apliecinājumus — sadzīves priekšmetus, monētas, pat mākslas darbus. Taču viņi izrok arī seno cilvēku visizturīgākās daļas — kaulus, un tie var daudz «pastāstīt».

Latvijā nav tādu arheoloģisko izrakumu, kuru kaulu materiālu nebūtu izzinājis Vilis Derums. Viņš ir izbraidījis visu Baltiju un pētījis apmēram 7000 skeletu. Analīzēm izmantotas patoloģiskās anatomijas metodes: mikroskopija, rentgenoloģija, locekļu kaulu antropometrija u. c. Iegūtie rezultāti deva iespēju raksturot Baltijas sencilvēku fizisko attīstību, ķermeņa uzbūvi, slimības, kaulu traumatiskos bojājumus, iegūtas ziņas par dažu ķirurģisko paņēmienu attīstību gadsimtu gaitā. Savukārt materiālās kultūras pierādījumi ļāva spriest par seno cilvēku dzīvesveidu, darba apstākļiem un tautas higiēnu. Vienā mūsu tikšanās reizē zinātnieks man parādīja 14.—16. gadsimtā dzīvojuša cilvēka galvaskausu ar paprāvu trepanācijas caurumu sānā un komentēja:

— Redzat, cik gludi saaugušas cauruma malas. Šis cilvēks pēc trepanācijas noteikti vēl ilgi dzīvojis. Te slavējama ne tikai ķirurģiskā meistariņa, atverot galvaskausu. Senie tautas dziednieki brūču apstrādei lietoja arī pelējuma novārijumu.

Vēl joprojām pastāv uzskats, ka senie cilvēki bijuši veselīgi, nav slimājuši un tāpēc ilgi dzīvojuši. Ko parādīja V. Deruma pētījumi?

Sākumposmā — akmens, bronzas un dzelzs laikmetā — cilvēki fiziski bija labi attīstīti, sevišķi viņu skelets, kāju kauli. Vajadzēja ātri orientēties medībās, pareizi rīkoties, satiekoties ar plēsīgajiem dzīvniekiem, tāpēc arī maņu orgāni — dzirde un redze viņiem bija ļoti labi attīstīti. Taču smagie dzīves apstākļi un cīņa ar dabu radīja locītavu slimības pat jauniem cilvēkiem, veicināja ātru novecošanos. Jau tajā laikā cilvēki sirga ar kaulu tuberkulozi, osteomielītu, rahītu, zobu kariesu un citām slimībām. Zinātnieks secināja, ka kaulu traumas mūsu senči labi mācēja ārstēt. Feodālisma periodā tautas veselība pasliktinājās. Smagā verdzības sloga un ārstnieciskās palīdzības trūkuma dēļ ir plosījušās visbriesmīgākās epidēmijas, ļoti liela bijusi bērnu mirstība, vietumis izmirusi pat puse iedzīvotāju. No 13. līdz 17. gadsimtam cilvēku fiziskā attīstība pavājinājās.

Grūts un sarežģīts ir bijis Viļa Deruma dzīves gājums. Valmieras pusē, Podzēnu muižas rentnieka kalpa ģimenē 1899. gadā piedzima dēls. Pirmās patstāvīgās darba gaitas sākās Cēsu grāmatniecībā, kur viņš strādāja par mācekli. Pirmā pasaules kara vētras viņu aizveda uz Samaru, pēc tam uz Omsku.

Tālākais ceļš — uz Vladivostoku, uz Tālo Austrumu institūtu, lai tur studētu vēsturi un valodas. Taču jau pēc gada, 1920. gadā, viņš atgriezās Latvijā un iestājās Universitātes Medicīnas fakultātē, kuru beidza 1926. gadā. Mediķa darba gaitas V. Derums sāka Cēsīs, pēc tam strādāja Rēzeknē, Krustpilī, Rīgā. Tajā laikā jaunais ārsts nevarēja nojaust, ka uz Tālajiem Austrumiem vajadzēs doties vēlreiz. 1940. gadā Latvijas armijas kara ārsts, pulkvežleitnants, bez jebkādam ceremonijām tika aizturēts Doma laukumā un nogādāts uz attiecīgu iestādi. Tālāk — Sibīrija, Latvijā viņš atgriezās tikai 1956. gadā, pilnīgi reabilitēts. Viņa vārds parādās visās ievērojamākajās enciklopēdijās.

Ar zinātņi V. Derums sāka nodarboties tūlīt pēc studiju beigšanas. Viņu atbalstīja toreiz vēl jaunais, vēlākais akadēmiķis Pauls Stradiņš. Viņš ieteica iedziļināties medicīnas vēsturē. Lai veiktu eksperimentus, ir nepieciešamas labas zināšanas rentgenoloģijā, un V. Derums apguva rentgenologa profesiju. Paralēli rentgenologa darbam klīniskajā slimnīcā Rīgā aizrautīgi turpinājās arheoloģisko izrakumu kaulu materiāla izpēte. Viņš ir publicējis vairāk nekā 130 zinātnisko darbu, daudzi no tiem iespiesti ASV, Vācijā, Čehoslovākijā, Ungārijā, Bulgārijā, Kubā. Viņš sava mūža nogalē bija vienīgais zinātņu doktors PSRS medicīnas vēstures jomā, kurā saskaras seno laiku vēsture un medicīnas vēsture, patoloģiskā anatomija un ķirurģija, vēl arī citas zinātnes. V. Derums sarakstījis vairākas monogrāfijas, tās visas kļuvušas jau par bibliogrāfisku retumu. Arī pēdējā — «Baltijas sencilvēku slimības un tautas dziedniecība» (1988).

1985. gadā Vilim Derumam piešķīra P. Stradiņa prēmiju un pasniedza balvu. Tas, šķiet, bija lielākais gandarījums viņa dzīvē. Balva pēc tam visu laiku atradās uz rakstāmgalda viņa darba kabinetā, un katrā manas vizītes laikā mēs par to runājām. Vienreiz pajautāju, kāds ir viņa vaļasprieks?

— Man trūkst laika, nevis ir vaļa.

Kā vienmēr, mazliet šķelmīgi smaidot, viņš piebilda:

— Mana otrā mīlestība ir literatūra. Kad esmu noguris, domās runāju dzeju.

V. Derums jaunībā arī pats rakstījis dzejoļus, pirmie no tiem ir publicēti 1924. gadā. Vēlāk pievērsies prozai. Viņš ir uzrakstījis grāmatas «Skarabajās sendienās», «Kad mostas bronza», par izsūtījuma laiku — «Blāzma pār ūdeņiem». Žurnāls «Draugs» turpinājumos publicējis viņa «Lāsumaino vilku». Zinātnieka literārais pseidonīms — Vilis Zemgars.

Dažkārt dzird spriedelējam, — ko tie izraktie kauli mums daudz var pavēstīt? Tomēr var un daudz ko. Pētījumi par slimībām un ciešanām, kuras tautai bija jāpiedzīvo gadsimtu gaitā, tagad noder mūsdienu medicīnai. Tie pirmām kārtām bagātina rentgenoloģiju, patoloģisko anatomiju un medicīnas vēsturi. Daudz no tiem gūst traumatoloģija, stomatoloģija un citas nozares. Ar rentgena aparāturu kaulu materiālu var apskatīt jebkurā leņķī un atklāt arī nezināmas slimības fāzes. No slimnieka turpretī informāciju var iegūt tikai par konkrētu slimības fāzi. Neatsverams ir paleopatoloģijas devums medicīniskajā ģeogrāfijā. Zinot, kur attiecīgā slimība radusies, kas veicināja vai bremsēja tās attīstību, var izvēlēties pareizu cīņas metodi ar to. Arī ar mūsu gadsimta cilvēka likstām — sirds un asinsvadu slimībām, vēzi, reimatismu un citām kaitēm.

Kad pēdējo reizi 1988. gada augustā apmeklēju Vili Derumu slimnīcā, pārrunājām visu dzīvi. Ne trūcīgie apstākļi bērībā, it sevišķi studējot, ne drausmīgie apstākļi izsūtījumā V. Derumu nesalauza. Kas viņam palīdzēja uzvarēt nedienas?

Klusi, bet stingri viņš pateica:

— Latvieša sīkstums un neatlaidība.

Un, nedaudz klusējis, piebilda:

— Ak, kā gribēju piedzīvot brīvu Latviju! Nu nekas, tu to piedzīvosi. Pēc divām dienām viņa vairs nebija.

SENATORS AUGUSTS LĒBERS

Pirms 125 gadiem dzimis izcilais Latvijas jurists Augusts Lēbers (1865. g. 7. X—1948. g. 14. II). Viņa tēvs bija Rīgas vācu tirgotājs Teodors Lēbers, māte — Jennija, dzimusi Kuncendorfa.

Pabeidzis Rīgas guberņas ģimnāziju, A. Lēbers studē tieslietas Tērbatas universitātē. 1889. gadā Getingenes universitātē viņš iegūst juridisko zinātņu doktora grādu.

Kādu laiku A. Lēbers uzturas Francijā un Anglijā, tad strādā par tiesamata kandidātu un sekretāra palīgu Rjazanaņas apgabaltiesā. 1892. gadā Rīgā viņu ieceļ par zvērīnāta advokāta palīgu un 1896. gadā — par zvērīnātu advokātu.

1905.—1907. g. A. Lēbers ir jūras tiesību pasniedzējs Rīgas jūrskolā, 1912.—1914. g. lasa vispārējo tiesību mācību un tirdzniecības tiesību kursu Rīgas Politehniskajā institūtā.

1918. gada beigās A. Lēberu uzaicināja jaundibinātajā Latvijas Senātā, civilās kasācijas departamentā. Kā senators A. Lēbers darbojās līdz 1938. gada 1. septembrim.

Paralēli darbam Senātā A. Lēbers bija mācībspēks Latvijas Universitātē. Viņš kopā ar valsts prezidentu J. Čaksti un senatoru K. Puriņu

1919. gadā jaunatvārtajā Universitātē nodibināja Juridiski ekonomisko fakultāti (vēlākā — Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultāte. Šajā fakultātē A. Lēbers bija docents, bet kopš 1930. gada — profesors. Viņš bija arī šīs fakultātes pirmais dekāns.

Savu zinātnisko darbību A. Lēbers sāka ar krimināltiesībām, kam vēl tika viņa disertācija Getingenes universitātē. Strādājot par advokātu, viņš pievērsās civiltiesībām. Kā Latvijas pārstāvis A. Lēbers piedalījās starptautiskā konferencē vekseltiesību unificēšanai, strādāja pie Baltijas valstu vekseļu un čeku tiesību unificēšanas.

A. Lēbers sarakstījis ap 50 zinātnisku darbu. 1926. gadā viņš izdeva «Tirdzniecības tiesību kursu» — ļoti labu mācību grāmatu un informācijas avotu praktiķiem visos attiecīgās nozares jautājumos.

A. Lēbera 70 gadu dzimšanas dienā Senāts pasniedza viņam adresi, kurā cita starpā teikts: «Ar apbrīnojamu darba mīlestību un prasmi Jūs likāt akmeni pie akmeņa tajos pamatos, uz kuriem pacēlās Latvijas civilo tiesību prakses celtnie. Ilggadīgā sīkstajā darbā Senāta civildepartamentā Jums dažkārt nācās iznest uz saviem pleciem lielāko smagumu, un Jūsu augsti attīstītā pienākuma apziņa bieži pamudināja Jūs pat uz pašuzpūrēšanos, bet Jūsu darbs arvien izcēlās ar savu augstvērtīgo kvalitāti. Jūsu izcilās darba spējas, kopā ar Jūsu apbrīnojamo erudīciju un cēlām rakstura īpašībām gluži dabīgi nostādīja Jūs tik autoritatīvā stāvoklī, ka arī pēc civildepartamenta paplašināšanas Jūs esat palikuši par šī departamenta stūrakmeni.»

Par nopelniem Latvijas valsts darbā A. Lēbers apbalvots ar Triju zvaigžņu ordeni (trešo un otro pakāpi).

A. Lēbers miris 1948. gadā Vācijā.

(Materiālus par savu tēvu A. Lēberu apkopojis profesors Dr. Dītrihs Andrejs Lēbers.)

Jānis Strauhmanis,

Latvijas Ģeogrāfijas biedrības
viceprezidents

LATVIJAS ĢEOGRĀFIJAS BIEDRĪBA ATJAUNO DARBĪBU

«Zinātnes Vēstneša» šā gada jūnija numurā bija ievietots V. Pūriņa raksts «Ģeogrāfu biedrībai — četrdesmit». Šo rakstu nepieciešams palabot un papildināt, jo dažādu iemeslu dēļ autors noklusējis vairākus visai būtiskus faktus.

Pirmkārt, 1990. gada 16. janvārī notika Latvijas PSR Ģeogrāfijas biedrības pilnsapulce, kas ar 86 balsīm par, 4 — pret un diviem atturoties, pieņēma vēsturisku lēmumu: atjaunot 1940. gadā nelikumīgi slēgto Latvijas Ģeogrāfijas biedrību kā neatkarīgu, brīvprātīgu radošu organizāciju. Šo lēmumu visai ātri atzina arī mūsu bijušais «centrs» — PSRS Ģeogrāfijas biedrības vadība, un jau šoruden mūsu kolēģi piedalīsies Vissavienības Ģeogrāfiju kongresā kā viesi (nevis delegāti).

Tātad šogad Latvijas Ģeogrāfijas biedrībai aprit jau 67. gadskārta. Bet neapšaubāmi mēs pārņemam arī visu labāko no iepriekšējās biedrības jeb, precīzāk — filiāles darbības. Tās paveikto V. Pūriņš jau labi raksturoja.

Otrkārt, ir izveidota jauna biedrības struktūra un vadība ar prezidentu Gunti Berklavu, zinātnisko sekretāri Mariju Kasparovicu un valdi. Jau aktīvi strādā ģeogrāfijas skolotāju sekcija (vad. A. Vērđiņa), kas noorganizēja Latvijas ģeogrāfijas skolotāju 6. konferenci; ar skolēniem regulāri

darbojas jaunatnes sekcija (vad. E. Birznieks) un pirmo pasākumu organizējis interesanto tikšanos klubs (vad. N. Buile). Ieceru, protams, ir ļoti daudz.

Treškārt, uzsākām patstāvīgu saimniecisko darbību, nodibinot kopuzņēmumu ar Vides aizsardzības kluba ekoloģiskās izglītības apgādu «VIEDA», un veicām pirmo līgumdarbu Ministru Padomes uzdevumā. Šis un vairāki nākamie darbi ir kartogrāfiska rakstura, jo viens no biedrības uzdevumiem ir atjaunot Latvijas nacionālo kartogrāfiju.

Jāmin arī izvērstā darbība biedrības starptautisko sakaru izveidošanā. Te jāatceras, ka Latvijas brīvvalsts periodā Latvijas Ģeogrāfijas biedrībai bija korespondējošas biedrības 18 pasaules valstīs, ieskaitot ASV, Austrāliju un Japānu. Par sadarbības līmeni liecina biedrības bibliotēkas fondi, un tie ir visai plaši. Ipaši ciešai sadarbībai mums ir jābūt ar Lietuvas, Igaunijas un Skandināvijas valstu ģeogrāfijas biedrībām. Tāpēc ir izstrādāts projekts Baltijas valstu ģeogrāfijas biedrību asociācijas izveidošanai, šo ideju pilnīgi atbalsta mūsu kaimiņi, un asociācija «dzims» jau šoruden. Jāpiebilst, ka šo ideju ļoti atzinīgi uzņēma arī Zviedrijas ģeogrāfijas biedrības vadība. 15. jūnijā uzņēmām Armēnijas ģeogrāfijas biedrības delegāciju biedrības prezidenta prof. L. Valesjana vadībā, izstrādājām un parakstījām radošās sadarbības protokolu, ko jau sākam realizēt.

Par Latvijas Ģeogrāfijas biedrības pirmo Goda biedru vienbalsīgi ievēlēts prof. Dr. Aleksis Dreimanis (Kanāda), par pirmo korespondējošo biedru kļuva Delaveras štata universitātes (ASV) profesors Edmunds Bunkše.

Par pašu galveno Latvijas Ģeogrāfijas biedrības uzdevumu uzskatām dot savu ieguldījumu Latvijas politiskās suverenitātes atjaunošanā un ekonomiskās patstāvības stiprināšanā.

Vilis Helms

SADARBĪBU IZVĒRSOT

Zinātniskās asociācijas «Latvija un latvieši pasaulē» kārtējā sanāksmē tika plaši apspriesta sadarbība ar tautiešiem Rietumos un Austrumos. Savas pārdomas un priekšlikumus izteica akadēmiķis J. Stradiņš, filozofijas zinātnu kandidāts J. Prikulis, J. Gaigulis (ASV), A. Bolševica, profesors H. Strods, doktors J. Graudonis, M. Skujiņš u. c.

Atzinīgu vērtējumu guva Baltijas studiju veicināšanas biedrība, kas sekmējusi personisko kontaktu nodibināšanu. Rīgā paredzēts izveidot biedrības Baltijas komiteju, organizēt biedrības žurnāla pavairošanu. Biedrības birojs varētu sniegt ziņas par studiju iespējām ārzemēs, pārbaudīt reflektantu angļu valodas zināšanas. Vajadzības gadījumā ir iespējams izveidot biroja datu banku.

Lielāku rezultativitāti varētu vēlēties no sadarbības ar Austrumu latviešiem. Te ļoti daudz darāmā. Jāsavāc dokumenti, rakstiskas ziņas un cietušo atmiņas par genocīdu pret latviešiem. Sāds arhīvs būtu vērtīgs izziņas materiālu avots zinātniskajiem darbiem, publikācijām presē. Aktīvāk jāapzina Krievijas latviešu devums kultūrvēsturē.

Krievijas latviešu zinātnieku potenciāls lieti noderētu neatkarīgajai Latvijai. Tādēļ jārada labvēlīgi apstākļi šo zinātnieku darbībai savā Tēvzemē.

Sanāksmē vērtēja Baltijas institūta izveides iespējas. Nolēma izveidot darba grupu (J. Strauhmanis, P. Zvidriņš un A. Spektors), kas izstrādās attiecīgu koncepciju.

LATVIJAS TAUTA SKAITĻOS

Latvijas klātesošo iedzīvotāju skaits tautas skaitīšanas momentā, tas ir, 1989. gada 12. janvārī, bija 2 miljoni 680 tūkstoši un pastāvīgo iedzīvotāju — 2 miljoni 667 tūkstoši. Salīdzinājumā ar 1935. gadu iedzīvotāju skaits palielinājies par 775 tūkstošiem. Diemžēl latviešu skaits šajā periodā samazinājies par 85 tūkstošiem. Tātad republikas pamatiedzīvotāji vēl nav atguvušies pēc genocīda, kuru piekopa PSRS un Vācijas impērijas.

Pēdējā kara gados latviešu skaits Latvijā samazinājās par 315 tūkstošiem jeb 20,5 procentiem.

Iedzīvotāju kopskaits republikā migrācijas rezultātā pēdējos piecdesmit gados ir palielinājies par 782 tūkstošiem cilvēku. Slāvu tautu īpatsvars Latvijā mākslīgi palielināts vairāk nekā četras reizes. Tāds ir bijis centra politikas rezultāts.

Latvijas saimniecisko stāvokli negatīvi iespaido pārliekā urbanizācija. 1935. gadā 62,8 procenti Latvijas iedzīvotāju dzīvoja laukos, 1989. gadā — tikai 28,9 procenti.

Pilsētas republikā nesamērīgi uzblīdušas. 1935.—1989. gados Rīgā iedzīvotāju skaits palielinājies par 530 tūkstošiem. Jāpiebilst, ka latviešu īpatsvars pieaudzis no 7 līdz 47 procentiem.

Vislielākais pamattautības iedzīvotāju īpatsvars no republikāniskajām pilsētām ir Jelgavā — 49,7%, vismazākais Daugavpilī — 13,0%, no lauku rajoniem attiecīgi Talsu rajonā — 89,8%, Daugavpils rajonā — 36%.

LATVIEŠU SKAITS UN IPATSVARS LATVIJĀ

Gadi	Latvieši (tūkstošos)	Latviešu īpatsvars (procentos)
1897	1318	68,3
1914	1438	56,3
1920	1285	80,5
1930	1395	73,4
1935	1473	75,5
1939	1535	81,4
1945	1220	88,1
1959	1297	62,0
1970	1342	56,8
1979	1344	53,7
1989	1388	52,0

PĀRMAIŅAS LATVIJAS IEDZĪVOTĀJU ETNISKĀJĀ SASTĀVĀ

	Tūkstošos cilvēku		1989. g. pret 1935. g. procentos vai reizēs
	1935. g.	1989. g.	
Visi iedzīvotāji tai skaitā	1950	2667	136,8
latvieši	1472	1388	94,3
krievi	206	906	4,4 reizes
baltkrievi	27	120	4,4 reizes
ukraiņi	2	92	46 reizes
poļi	49	60	122,4
lietuvieši	23	35	152,2
ebreji	93	23	24,7
čigāni	...	7	
taļāri	...	5	
vācieši	62	4	6,4
igauņi	7	3	42,8
citas tautības	9	24	2,7 reizes

LATVIEŠU ĪPATSVARS RAJONOS UN PILSĒTĀS 1989. GADĀ

Rajonos:	procenti		
		18. Dobeles	63,7
		19. Preiļu	63,5
1. Talsu	89,8	20. Jēkabpils	61,6
2. Ventspils	85,9	21. Jelgavas	61,1
3. Limbažu	85,4	22. Rīgas	58,1
4. Kuldīgas	84,4	23. Ludzas	53,4
5. Madonas	82,3	24. Rēzeknes	53,3
6. Cēsu	81,3	25. Krāslavas	43,1
7. Saldus	80,7	26. Daugavpils	35,9
8. Gulbenes	79,8		
9. Liepājas	79,2	Pilsētās:	
10. Tukuma	79,0		
11. Valmieras	78,5	1. Jelgava	49,7
12. Alūksnes	75,0	2. Jūrmala	44,2
13. Valkas	74,3	3. Ventspils	43,0
14. Stučkas	73,7	4. Liepāja	38,8
15. Balvu	71,8	5. Rēzekne	37,3
16. Ogres	70,5	6. Rīga	36,5
17. Bauskas	68,4	7. Daugavpils	13,0

IEDZIVOTĀJU SKAITA PĀRMAIŅAS LATVIJAS TRISDESMIT LIELĀKAJĀS PILSĒTĀS (TŪKSTOŠOS)

	1935. g.	1989. g.	Pieaugums reizes
1. Rīga	385,1	915,2	2,4
2. Daugavpils	50,7	126,7	2,5
3. Liepāja	57,1	114,5	2,0
4. Jelgava	34,1	74,7	2,2
5. Jūrmala	12,6	66,0	5,2
6. Ventspils	15,7	50,4	3,2
7. Rēzekne	13,1	42,5	3,2
8. Jēkabpils	9,5	31,5	3,3
9. Ogre	1,5	30,0	20,0
10. Valmiera	8,5	29,5	3,5
11. Cēsis	8,7	22,0	2,5
12. Tukums	8,1	21,5	2,6
13. Dobeles	2,5	15,2	6,1
14. Olaine		14,6	
15. Kuldīga	7,2	14,2	2,0
16. Talsi	4,1	13,1	3,2
17. Krāslava	4,3	12,5	2,9
18. Saldus	4,4	12,5	2,8
19. Livāni	3,5	12,3	3,5
20. Ludza	5,5	11,9	2,2
21. Bauska	4,9	11,8	2,4
22. Sigulda	1,5	11,6	7,7
23. Alūksne	4,4	10,9	2,5
24. Gulbene	3,8	10,6	2,8
25. Stučka		10,1	
26. Limbaži	2,9	10,0	3,4
27. Madona	2,4	10,0	4,2
28. Preiļi	1,5	9,5	6,3
29. Balvi	2,0	9,4	4,7
30. Valka	3,3	8,3	2,5

RĪGAS IEDZIVOTĀJU STRUKTŪRA

	Iedzīvotāji tūkstošos		1989. g. pret 1920. g. procentos vai reizēs
	1920. g.	1989. g.	
Visi iedzīvotāji, tai skaitā	181,0	910,5	5 reizes
latvieši	99,0	331,9	3,3 reizes
krievi	12,0	430,6	35,9 reizes
baltkrievi	...	43,6	
ukraiņi	...	43,6	
ebreji	24,0	18,8	78,3
poļi	8,0	16,6	2,1 reizes
lietuvieši	5,0	7,0	1,4 reizes
tatāri		2,6	
armēņi		2,1	
azerbaidžāņi		1,4	
moldāvi		1,2	
igauņi		1,2	
cigāņi		1,1	
vācieši	28,0	1,0	3,6
gruziņi		0,8	
citas tautības	5,0	7,0	1,4 reizes

VELTA RŪĶE-DRAVIŅA

Velta Rūķe-Draviņa dzimusi 1917. gada 25. janvārī Valmierā. 1939. gadā beigusi Latvijas Universitāti un atstāta universitātē par J. Endzelīna asistenti. Latviešu valodas krātuvē vadījusi izlokšņu un vietvārdu pētīšanu. 1954.—1959. g. Stokholmas universitātē studējusi slāvistiku, 1948.—1965. g. docējusi baltu un slāvu valodas Lundas universitātē, no 1966. g. — Stokholmas universitātes profesore, vadījusi baltu valodu katedru.

V. Rūķe-Draviņa ir viena no izcilākajām baltu valodu speciālistēm. Pētījusi baltu, īpaši latviešu, valodas dialektus, frazeoloģiju, literārās valodas veidošanos un attīstību, pievērsusies baltu un citu valodu salīdzinājumam un sastatījuma problēmām, psiholingvistikas un sociolingvistikas jautājumiem.

V. Rūķe-Draviņa ir Zviedrijas Humanitārās akadēmijas akademiķe (1980. g.).

VAIRA VIĶE-FREIBERGA

Vaira Viķe-Freiberga (dz. 1937. g. Rīgā), latviešu izcelsmes Kanādas zinātniece, psiholoģe, folkloras un literatūrzinātnes speciāliste.

Beigusi Toronto universitāti (1960. g.), ieguvusi Ph. Dr. grādu eksperimentālajā psiholoģijā Makgila universitātē Monreālā (1965. g.), no 1965. g. Monreālas franču universitātes mācībspēks, šīs universitātes psiholoģijas profesore (no 1979. g.). Kanādas psiholoģijas biedrības valdes locekle un prezidente (1980.—1981. g.), Kanādas sociālo zinātņu federācijas prezidente (1980.—1981. g.), Baltijas studiju veicināšanas apvienības (AABS) līdzdibinātāja un prezidente (1984.—1986. g.), kā arī Kanādas zinātņu padomes viceprezidente (1984.—1989. g.). Vadījusi NATO zinātnisko programmu «Cilvēka faktors».

Pētījumi daļēji veltīti psihofarmakoloģijas problēmām (hlorpromazīna ietekme uz hiperaktīvu bērnu apmācību, uz emocionālo un kognitīvo komponenti), prakses lomai informācijas izmantošanā, intralingvistiskiem un

interlingvistiskiem salīdzinājumiem, mnemonikai u. tml. Piedalījusies latvju dainu pētišanā ar skaitļojamās tehnikas palīdzību (kopā ar prof. I. Freibergu un citiem). Publicējusi 3 zinātniskas grāmatas, vairāk nekā 100 rakstu un referātu, kas veltīti psiholoģijas, folkloras, literatūrzinātnes, pedagoģijas, zinātnes stratēģijas problēmām (angļu un franču valodā). Trimdas latviešu sabiedrībā pazīstama ar rakstiem periodikā un referātiem par latviešu folkloru, trimdas sabiedrības latvietību, arī ar grāmatām «Sauls dainas» (1988. g.) un «Dzintara kalnā» (1989. g.). Rediģējusi žurnālus «*Journal of Baltic Studies*» un «Jaunā gaita».

Vairākkārt zinātniskos nolūkos apmeklējusi Latviju, uzstājusies ar referātiem un sekmējusi tautasdziesmu apstrādi ar ESM palīdzību. Latvijas Zinātnieku savienības Goda biedre (1988. g.).

VALDIS ZEPS

Valdis Zeps dzimis 1932. gadā Daugavpilī. Izglītību un augstāko kvalifikāciju ieguvis ārzemēs.

Kopš 1978. g. Medisonas universitātes profesors un Baltijas pētījumu centra vadītājs pie Viskonsinas universitātes.

V. Zeps ir plaša profila baltu filologs. Centrālās pētījumu tēmas — latviešu un latgaliešu valodas vēsture (īpaši latgaliešu valodas fonētiskās vēstures analīze), valodu kontaktu jautājumi, valodas struktūrpētījumu un matemātisko metožu iniciators latviešu emigrācijas valodniecībā.

V. Zeps daudz laika un enerģijas veltījis latviešu filologu sagatavošanai ASV. Nozīmīgs ir viņa ieguldījums latviešu filoloģiskās dzīves kontaktu izveidošanā un nostiprināšanā pasaulē un ar kolēģiem Latvijā.

Pie nozīmīgākajām monogrāfijām pieskaitāmas «Latviešu un somugru valodu lingvistiskā konverģence», «Latgales vietvārdi».

VALTERS NOLLENDORFS

Valters Nollendorfs dzimis 1931. g. 22. martā Rīgā. Izglītību un augstāko kvalifikāciju ieguvis ārzemēs (Nebraskas un Mičiganas universitātēs).

Kopš 1962. gada V. Nollendorfs ir Viskonsinas universitātes profesors, kopš 1990. gada arī Latvijas Universitātes lektors.

V. Nollendorfs ir plaša profila literatūrzinātnieks. Specializējies ģermāņu literatūrā un literatūrzinātnē. Īpašu uzmanību veltījis V. Gētes daiļrades izpētei. Zinātnisko interešu lokā arī latviešu literatūra, īpaši trimdas literārā procesa izpēte. Pievērsies A. Čaka, J. Raiņa, M. Zīverta daiļrades izpētei.

Vairāku zinātnisko padomju un asociāciju biedrs, AABS (Baltijas pētījumu centrs) loceklis.

Daudz laika un enerģijas veltījis emigrācijas latviešu kultūras sakaru izveidošanai un nostiprināšanai ar Latviju. Viens no žurnāla «Jaunā gaita» un kustības «Jaungaitnieki» iniciatoriem un līdzdarbiniekiem.

Daudzu publikāciju autors par pasaules literatūras procesu, latviešu literatūru, tās darbiniekiem utt.

MARTIŅŠ ZĪVERTS

Mārtiņš Zīverts dzimis 1903. g. 5. janvārī Mūrmuižas pagastā. Mācījies Latvijas Universitātes Filoloģijas fakultātē. Kopš 1944. gada novembra dzīvo Zviedrijā, patlaban Tebi pilsētā Stokholmas tuvumā.

M. Zīverts ir pazīstams latviešu rakstnieks un dramaturgs. Sarakstījis ap piecdesmit lugu, kas izrādītas gan teātros Latvijā, gan arī uz latviešu skatuveņiem ASV, Austrālijā, Zviedrijā, Vācijas Federatīvajā Republikā. Lugu «Rūda», «Raķete», «Kopenhāgenas dialogs» centrālā problēma ir zinātnes un zinātnieku likteņi plašā, globālā skatījumā. Aizsākta luga par izcilo ķīmiķi T. Grothusu.

M. Zīverts ar dziļu interesi seko eksakto zinātņu attīstībai.

Rakstnieka lugām ir dziļa filozofiska ievirze, tām cauri strāvo paties humānisms, raksturīgs augsts mākslinieciskums.

ANDREJS PLAKANS

Andrejs Plakans dzimis 1940. gada 31. decembrī Rīgā. Beidzis Franklina un Maršala koledžas (ASV) ar bakalaura grādu un Havarda universitāti ar maģistra (*master of arts*) grādu. 1969. gadā aizstāvējis vēstures doktora disertāciju «The National awakening in Latvia, 1850—1900».

A. Plakans strādājis Bostonas koledžā (1968.—1974.), vienlaikus veicot zinātniskās pētniecības darbu pie Masačūsetas universitātes Amherstā. No 1975. gada viņš ir mācībspēks Aijovas Valsts universitātē (no 1982. g. — profesors), pašreiz — Aijovas Valsts universitātes Vēstures fakultātes dekāns. 1985. gadā — viesprofesors Kalifornijas universitātē Riversaidā.

A. Plakana zinātniskās izpētes darbs saistās ar Austrumeiropas vēsturi, galveno uzmanību pievēršot Baltijas reģionam. Piedalījies vairāku zinātnisko programmu izstrādē. Nopietnu ieguldījumu devis vēsturiskās demogrāfijas attīstībā, izstrādājot vairākus darbus par Eiropas ģimenes struktūru, arī Baltijas reģionā. Savus darbus par Latviju balsta uz līdz šim maz izmantota vēstures pirmavota — tā saucamām «iedzīvotāju dvēseļu revīzijām» (18.—19. gs.).

Publicējis monogrāfiju «*Kinship in the Past: An Anthropology of European Family Life 1500—1900*», vairākas nozīmīgas nodaļas kolektīvos darbos un rakstus dažādos zinātniskos žurnālos. No 1976. gada ir žurnāla «*Journal of Family History*» redakcijas loceklis.

Prof. A. Plakana zinātniskais ieguldījums Latvijas vēsturiskās demogrāfijas un vēstures zinātnes pētījumos ir ļoti nozīmīgs.

KRISTAPS JURIS KEGI

Kristaps Juris Keģi dzimis 1934. gada 9. augustā Rīgā ārsta ģimenē. Kopš 1944. gada dzīvo ārzemēs. K. J. Keģi pēc tautības ir latvietis, ASV pavalstnieks. Ieguvis augstāko medicīnisko izglītību Jēlas universitātē (ASV) 1955. gadā. Pēc tam specializējies Ņujorkas universitātes Ruzvelta hospitālī. Kopš 1969. gada vada Voterberijas ortopēdijas hospitāli, ir Jēlas universitātes profesors ortopēdiskajā ķirurģijā. ASV armijas medicīnas dienesta kapteinis. Vjetnamas karā vadījis 3. ķirurģiskā hospitāļa ortopēdijas nodaļu (1965.—1966.). Viņš ir vispārāts ASV ortopēds, Amerikas Ortopēdijas akadēmijas loceklis. Viņa ķirurģiskā meistarība ir pasaules līmenī.

Galvenie zinātnisko pētījumu virzieni — lielo locītavu endoprotezēšana, mugurkaulāja slimības, brūču ārstēšana. Izstrādājis oriģinālas konstrukcijas endoprotēzes un jaunu ķirurģisko tehniku. Tiek veikti pētījumi gūžas

locītavas biomehānikā. K. J. Keģi publicējis 30 zinātniskos darbus, no tiem vairākus kopā ar Latvijas zinātniekiem. Kopš 1987. gada katru gadu vairākas reizes apmeklē Latviju, izdara paraugoperācijas, vada seminārus, lasa lekcijas, konsultē vairākus zinātniskos pētījumus.

K. J. Keģi ir «Keģi ortopēdijas fonda» prezidents. Sis fonds sniedz lielu materiālu palīdzību Latvijas ārstu un māsu kvalifikācijas celšanā ASV un medicīnas aparatūras iegādē.

Latvijas traumatoloģijas un ortopēdijas zinātniskās pētniecības institūts izvirza prof. K. J. Keģi par Latvijas Zinātņu akadēmijas Goda locekli medicīnas specialitātē.

NIKOLAJS SKUJA

Nikolajs Skuja, terapeits, medicīnas zinātņu doktors (1967. g.), profesors (1968. g.), Latvijas PSR Valsts prēmijas laureāts (1977. g.), Nopelniem bagātais ārsts (1968. g.).

Dzimis 1913. g. Bauskas apriņķa Zālītes pagastā, 1936. g. beidzis Latvijas Universitātes medicīnas fakultāti, turpat asistents līdz 1938. g., turpmāk ārsts Rīgā, no 1946. g. atkal strādā LVU medicīnas fakultātē, no 1950. g. — Rīgas Medicīnas institūtā, līdztekus no 1968. g. ir republikas Gastroenteroloģijas un dietoloģijas centra vadītājs. Vadošais Latvijas terapeits, izcils speciālists, ārstu un jauno zinātnieku audzinātājs.

Svarīgākie zinātniskās pētniecības darba virzieni: žultsceļu, aizkuņģa dziedzeru un divpadsmitpirkstu zarnas slimību patoģenēze, diagnostika un terapija. Latvijā pirmais plaši ieviesis gastrokopiju, ieteicis divkanālu zondi gastroduodenālajā izmeklēšanā, radījis žultsakmeņu patoģenēzes alergisko teoriju.

Publicējis vairāk nekā 160 zinātnisko darbu, tostarp monogrāfijas «Žultsceļu hroniskās slimības» (Leningradā, 1972. g., krievu val.), «Holangioduodenopankreatiskās zonas slimības» (Rīgā, 1981. g., krievu val.), kā arī mācību grāmatu «Iekšējās slimības» (Rīgā, 1971. g., līdzautors) un rokasgrāmatu ārstiem «Aizkuņģa dziedzeru slimības» (Maskavā, 1985. g., krievu val.).

JĀNIS KĻAVIŅŠ

Jānis Kļaviņš (dz. 1921. g. Rugājos), latviešu izcelsmes ASV zinātnieks, mediķis, speciālists cilvēka patoloģijas un onkoloģijas nozarē, jauna virziena izveidotājs onkoloģijā par tumoru šūnu marķeriem.

Studējis Latvijas Universitātē un Ķīles universitātē (Vācijā), kuru beidzis 1948. g. Kopš 1954. g. pētnieciskajā darbā ASV augstskolās (Džūka universitātes medicīnas skolā, Ņujorkas štata universitātes medicīnas centrā), Kornela universitātes medicīnas koledžas profesors (kopš 1985. g.). Līdztekus veicis daudzu vadošu ASV medicīnas centru un hospitāļu laboratorijas un diagnostikas dienestu vadītāja pienākumus.

Pētījis dzelzs metabolismu un paaugstināta dzelzs satura izraisītu patoloģiju organismā, antimetabolītu ietekmi uz normālu metabolismu, specifiskos proteīnus, kas darbojas embrionālās un vēža audzēju šūnās. Publicējis 150 darbu, to vidū ievērojamo monogrāfiju «Tumor Markers» (1988. g.). Žurnāla «Journal of Tumor Marker Oncology» galvenais redaktors. Starptautiskas organizācijas «International Academy of Tumor Marker Oncology» prezidents. Vairāku starptautisku žurnālu redakloģiju loceklis. Ieguvis vairākas prēmijas medicīnā un bioloģijā, piem., ASV Patologu biedrības un ASV Uztures biedrības prēmijas.

Sabiedriskajā laukā darbojas par latviešu akadēmisko mācībspēku un zinātnieku apvienības LAMZA (ASV) prezidentu, palīdz Latvijas augstskolām jaunākās literatūras iegādē un studiju apmaiņā.

ALEKSIS DREIMANIS

Aleksis Dreimanis (dz. 1914. g. Valmierā), latviešu izcelsmes Kanādas zinātnieks, ģeologs, izcils kvartārģeoloģijas lietpratējs.

Beidzis Latvijas Universitātes Matemātikas un dabaszinātņu fakultāti (1938. g.), šis fakultātes docētājs ģeoloģijā līdz 1944. g., piedalījies brūnoglū krājumu atklāšanā Latvijā pie Lētīzas (1938. g.). Emigrācijā līdz 1948. g. strādājis Baltijas universitātē Pinbergā, Vācijā, kopš 1948. g. — Kanādā Rietumontario universitātē, profesors no 1956. g.

Pētījumi veltīti galvenokārt kvartārģeoloģijas problēmām Latvijā, Ziemeļeiropā un Ziemeļamerikā. Vēl Latvijā strādādams, kļuvis par moderno kvartārģeoloģisko pētījumu pamatlicēju Latvijā. A. Dreimaņa pētījumi (vairāk nekā 150 publikāciju), īpaši par ledāja nogulumu litoloģiju, ģenēzi un klasifikāciju, pleistocēna stratigrāfiju un paleoģeogrāfiju plaši pazīstami un atzīti visā pasaulē. To apliecina A. Dreimaņa ievēlšana par Amerikas kvartāra pētnieku apvienības prezidentu (1980. g.), par Starptautiskās kvartāra pētījumu savienības (INQUA) komisijas priekšsēdētāju, par Kanādas karaliskās biedrības (Kanādas ZA) locekli (1979. g.). Par izciliem sasniegumiem saņēmis Albrehta Penka medaļu un V. A. Džonstona medaļu, ievēlēts par Vaterlo un Rietumontario universitāšu Dr. h. c.

A. Dreimanis veicinājis Latvijas ģeologu sadarbību ar starptautiskām zinātniskām organizācijām, vairākkārt viesojies mūsu zemē pēc PSRS ZA un Igaunijas ZA ielūguma. Latvijas Zinātnieku savienības biedrs.

PĒTERIS BOLŠAITIS

Pēteris (Pedro) Bolšaitis (dz. 1937. g. Daugavpilī), latviešu izcelsmes ASV un Venecuēlas zinātnieks, speciālists fizikālajā ķīmijā (augsttemperatūru ķīmijā un aerosolu pētniecībā) un metalurģisko procesu termodinamikā.

Beidzis Kalifornijas Tehnoloģisko institūtu ķīmijas inženierzinātņu nozarē (1961. g.), Ph. Dr. Delaveras universitātē (1964. g.), papildinājis Maksa Planka Fizikālās ķīmijas institūtā Getingenē. Merilendas universitātes profesors (1967.—1973. g.), pētījis cietvielu struktūru, elasticitāti un termodinamiskās īpašības. No 1973. g. līdz 1982. g. Inženierzinātņu pētniecības centra vadītājs Venecuēlas Zinātniskās pētniecības institūtā Karakasā un līdztekus Venecuēlas Centrālās universitātes profesors, pētījis alumīnija un titāna oksīdu iegūšanu no laterītiskiem minerāliem. 1982.—1984. g. Spitz Space Inc. firmas tehniskais direktors. Kopš 1984. g. Masačūsetas Tehnoloģiskā institūta zinātniskais līdzstrādnieks (Research Scientist), vada aerosolu pētniecības virzienu.

Pētniecības virzieni: aerosolu veidošanās dedzināšanas procesos un aerosolu izraisītie ekoloģiskie efekti, sīku daļiņu kinētisko procesu raksturošana augstās temperatūrās (plazmas smidzināšanā, dedzināšanā), sīko daļiņu virsmas struktūras ietekme uz biokīmiskiem procesiem. Piedalās vairāku ASV vides un veselības aizsardzības programmu izstrādāšanā. Publicējis 3 monogrāfijas, 1 mācību grāmatu un 60 zinātnisku rakstu. Materials Research Society, American Association of Aerosol Scientists, Metalurgic Society biedrs.

Viens no Latviešu akadēmisko mācībspēku un zinātnieku apvienības vadītājiem ASV, sniedz Latvijai palīdzību literatūras sagādē, studiju apmaiņā un jaunās enciklopēdijas veidošanas darbos, konsultē gaisa piesārņošanas pētniecības metodikās. Latvijas Zinātnieku savienības un asociācijas «Latvija un latvieši pasaulē» biedrs.

VLADIMIRS TOPOROVŠ

Vladimirs Toporovš dzimis 1928. gada 5. jūlijā Maskavā. 1951. gadā beidzis Maskavas universitātes Slāvistikas nodaļu, pēc aspirantūras beigšanas kopš 1954. gada strādā PSRS Zinātņu akadēmijas Slāvistikas (tagad Slāvistikas un balkānistikas) institūtā. Filoloģijas zinātņu doktors.

V. Toporovš ir viens no ievērojamākajiem indoeiropiešiem, speciālists baltu un slāvu ģenēzes un vēstures jautājumos, folkloristikā, mitoloģijā, poētikā un literatūrzinātnē. Jau 1958. gadā (kopā ar V. Ivanovu) izvirzījis jaunu teoriju par baltu un slāvu valodu cilmi un attīstību, plaši pētījis šo valodu vēsturi, īpaši toponīmiņu, skaidrojis daudzus, arī latviešu toponīmus. Viens no izcilākajiem senprūšu valodas pētniekiem, vairāksējumu vārdnīcas «Прусский язык» (M., 1975—1984, I—IV) autors. Šajā vārdnīcā, risinot prūšu valodas etimoloģijas problēmas, izmantoti arī latviešu un citu indoeiropiešu valodu fakti. Indoeiropiešistikā nozīmīga ir kopā ar V. Ivanovu sarakstītā monogrāfija «Sanskrits» (M., 1960), kas tulkota arī angļu valodā. Pētījis arī senindiešu, hetu, tohāru, pālu, grieķu, iliriešu un citas indoeiropiešu valodas, kā arī Centrālās Āzijas valodas.

Latvijai nozīmīgi ir viņa pētījumi par baltu, arī latviešu, folkloru un mitoloģiju, viņa raksti par latviešu tautasdziesmām.

Redkolēģija: *Ēvalds Mugurēvičs* (atb. redaktors), *Jurijs Artjuhs*, *Elmārs Beķeris*, *Mārtiņš Beķers*, *Juris Ekmanis*, *Jānis Graudonis*, *Jānis Kļava*, *Oskars Martinsons*, *Ruta Skudra*.

Redaktors *Vilhelms Ļuta*.

Redakcijas adrese: 226530 PDP Rīgā, Turģeneva ielā 19, tel. 226198. Iespēsts tipogrāfijā «Rota», 226011 PDP Rīgā, Blaumaņa ielā 38/40. Augstspiedums. Formāts 70×108/16. Tipogrāfijas papīrs Nr. 1. 1 uzsk. iespiedl., 1,4 uzsk. krāsu nov., 1,6 izd. l. Nodots salikšanai 03.08.90. Parakstīts iespēšanai 23.08.90. Pasūt. Nr. 704-1.

Бюллетень «Зинатнес Вестнесис» («Вестник науки») АН Латвии и Союза ученых Латвии. На латышском языке. Издательство «Зинатне» АН Латвии, г. Рига, ул. Турģенева, 19.

Indekss 70165

Metiens 2222.

Cena 30 kap.

© Izdevniecība «Zinātne», «Zinātnes Vēstnesis», 1990.